

La limba sarda comuna i alguns aspectes de la política lingüística a Sardenya

GIUSEPPE CORONGIU
Servizio Lingua e Cultura Sarda
Regió Autònoma de Sardenya, Càller

Conferència llegida davant la Secció Filològica de l'IEC el 15 de febrer de 2007

Salvar la diversitat de les llengües és tan important com salvar la diversitat biològica del planeta. De les sis mil llengües presents a la Terra, els experts mantenen que, a la fi d'aquest segle, la meitat podrien haver-se extingit. Entre aquestes hi podria haver també la llengua sarda, almenys en les funcions vehiculars i comunicatives. Lamentablement, la informació ambiental obté els favors dels mitjans de comunicació i de l'opinió pública, mentre que l'educació lingüística i la sensibilitat respecte a les llengües minoritàries són cada vegada menys vives. També a Sardenya.¹

A la nostra illa, de fet, a part dels que es pressuposen, l'únic retard vertader del que ens hauríem d'averkonyir és la desinformació total quant a la planificació lingüística de les minories que impedeix créixer mirant les altres realitats europees i mundials. Aquesta comparació ens ajudaria a superar la situació d'estancament que ha afectat la valoració de l'idioma regional, estancat en la lletra morta de les diatribes entre municipis, hàbilment instrumentalitzades pels enemics, si-guin oberts o ocults, del «renaixement» del sard.²

1. Per als problemes de consens i popularitat de les batalles a favor de les llengües minoritàries arreu del món, i particularment a Europa, vegeu Crystal (2006).

El caràcter recent del moviment explica per què ha tingut fins ara una presència relativament escassa, respecte al moviment ecologista en general, que ha anat adquirint força al llarg del nou segle. No hi ha dubte, però, que la situació és greu, en una proporció fins i tot molt més greu del que ho és en el camp de l'extinció zoològica i botànica.

2. A més de la ja rica bibliografia sobre aquest tema concret, vegeu també les opinions de Toso (2006), p. 146, en què s'identifica com la causa de l'estancament de la política lingüística a Sardenya la dificultat d'identificar una llengua per als usos oficials:

[...] Així, molts projectes de promoció i valoració del patrimoni lingüístic illenc sovint queden com a paper mullat, malgrat les iniciatives institucionals promogudes en particular per la Regió Autònoma de Sardenya després de l'aprovació d'una llei d'un abast innovador notable (LR

Per a la moderna planificació lingüística europea i mundial, no hi ha dubte que les llengües minoritàries, per a ser salvades i transmeses a les generacions futures, han de ser estandarditzades i normalitzades; s'ha d'intentar unir tant com sigui possible els sistemes lingüístics dividits en dialectes com el sard. La unitat de les varietats d'un sistema-llengua no és un fet obvi. Allà on la història ha unit, la política —en comptes de consolidar la unitat— pot dividir i d'una llengua fer néixer més llengües. El sistema unitari eslav «serbocroat», com és conegut, ha donat lloc a «tres» llengües, estats i nacions (Croàcia, Sèrbia i Bòsnia). Amb Montenegro i el montenegrí s'arriba a quatre. En canvi, els bascos, tot i tenir sis varietats entre els extrems de les quals la intercomprensió és impossible, s'han ajuntat per produir l'*èuscar batua*, és a dir, un estàndard oficial únic. Al contrari, els russos, per disminuir les tendències autonomistes dels maris, una població de llengua ugrofinesa instal·lada en una república autònoma a la vall mitjana del Volga, amb la capital a Joškar-Ola, han situat, junt amb l'estàndard tradicional fixat a finals del segle XVIII (conegut com a «maris de muntanya»), un altre estàndard elaborat per la prepotència del poder soviètic en els anys vint, denominat «maris de vall». En síntesi, dividir per reprimir millor.³

Per a Sardenya no es tracta de repetir el famós clixé «una nació, una llengua» (d'altra banda, clarament superat en la visió nacionalista-romàntica), sinó de plantejar-se seriosament el problema de si es vol la supervivència del sard com a «llengua» representativa d'un poble, o bé d'un conjunt de dialectes, idiomes, estils literaris o llengües cantonals dins d'un «sistema sard» policèntric que continua tenint com a llengua «superior» l'italià. És una elecció fonamental per a qui s'ocupa d'aquests temes i és —resulta inútil negar-ho— completament política. Si guem francs: la ciència lingüística no pot ajudar en això, ni, d'altra banda, és competència seva. Distingir les competències tècniques de les idees polítiques seria ja un gran pas endavant a la nostra illa.

Simplificant, podríem defensar que, en la política lingüística (com en la guerra i en l'amor), tot s'hi val. El que compta són els objectius que es volen assolir. El que fa la diferència, òbviament, és la consciència unitària d'un poble, la informació i l'educació rebuda, la capacitat de la classe dirigent de prendre les decisions adequades i apropiades que afavoreixin la fortuna d'una llengua minoritària. Si un sistema de dialectes s'uneix en una «llengua» escrita (l'oralitat no constitueix un problema) única i acceptada per tothom, és obvi que serà un instrument més fort, més econòmic, més «polític» que tota una sèrie de dialectes, o macrovarietats, si es vol, elevades al rang de llengües «oficials». O d'una sèrie infinita de varietats literàries diverses, una per cada autor o cantó.

26/1997) i la inclusió del sard entre les varietats tutelades d'acord amb la Llei nacional (LN 482/1999).

3. Exemples extrets de Toso (2006).

Com a consideració general, es pot afirmar que estandarditzar i unificar fa més simple, més fàcil i més econòmic difondre una llengua minoritària quan la transmissió generacional s'ha blocat, com a bona part de Sardenya, on, segons les meves observacions personals, els infants de llengua materna sarda cada vegada són menys (excloent-ne algunes àrees centrals). Això és clar com l'aigua, i, tot i així, la confusió a Sardenya regna a pler i molts, fins i tot els més conscients, només ara comencen a reflexionar sobre el fet que, si alguna vegada s'hagués d'arribar a oficialitzar dues o més varietats, això significarà «construir» dues o més llengües (i potser dos o més grups etnonacionals) i dividiria els sards per sempre més. I en això guanya avantatge l'instrument lingüístic italià que, com és conegut, és dominat ja per tots els sards. I continuarà dominant i fagocitant tota resta de sard.

No obstant aquest clima de dificultat que fa molt que dura, la Junta Regional, amb una resolució, del 18 d'abril de 2006, ha tingut el valor d'adoptar una norma estàndard oficial per a la llengua sarda amb el nom de *limba sarda comuna*.⁴ La decisió del Govern de centreesquerra, presa amb l'acord entre el president Renato Soru i la consellera d'Educació Pública, Elisabetta Pilia, ha tancat un primer procés d'estandardització, llarg, aspre i controvertit, començat l'endemà de l'aprovació de les lleis lingüístiques núm. 26 del 1997 regional i núm. 482 del 1999 estatal.⁵

La Regió Autònoma de Sardenya ja havia elaborat les normes comunes de referència el 2001 mitjançant el pronunciament d'una comissió que havia proposat una *limba sarda unificada*,⁶ que, tanmateix, després de polèmiques i desinformacions respecte a un presumpte desequilibri a favor dels dialectes centrals-septentrionals, mai no havia estat adoptada oficialment per l'Executiu regional, mentre que havia estat experimentada per algunes entitats locals, com ara la província de Nuoro del 2003 al 2005. Després de les crítiques i l'enfrontament sorgit també dins del moviment de promoció de *sa limba*, el 2004 una comissió composta per tres associacions prestigioses d'activistes i estudiosos (Sòtziu Limba Sarda, Fondazione Sardinia i Istituto Camillo Bellieni) havia llançat la idea d'un estàndard alternatiu basat en la *limba de Mesania*, és a dir, la reformulació d'una varietat lingüística «central» respecte als dialectes del nord i del sud, basada en el model de la llengua d'Arborea, usada en l'edat mitjana per la reina Elionor d'Arborea per escriure la *Carta de Logu*.⁷

4. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2006a).

5. Llei núm. 26, del 15 d'octubre de 1997; Llei núm. 482, del 15 de desembre de 1999.

6. *Limba sarda unificada. Sintesi delle norme di base: ortografia, fonetica, morfologia, lessico* (2001).

7. Comitau abbia a unu Sardu Comunu (2004). L'esperit politicolingüístic i l'aplicació de la proposta de la *limba de Mesania* s'il·lustra també a Corongiu (2006).

La *limba sarda comuna* adoptada per la Regió de Sardenya, finalment, sembla que és el compromís, just i equilibrat, entre aquestes dues propostes d'unificació lingüística i les varietats més meridionals, atès que una comissió d'experts⁸ havia debatut durant al voltant d'un any la problemàtica i havia conclòs que l'estàndard oficial de la Regió havia de ser: «una varietat lingüística natural que constitueixi un punt de mediació entre les parles més comunes i difoses, i oberta a algunes integracions adreçades a valorar la distintivitat del sard i a assegurar la supramunicipalitat i la simplicitat del codi lingüístic. Sobre la base d'aquest mandat, la Comissió, després d'una discussió àmplia i una confrontació d'opinions constructiva, ha arribat per unanimitat a una decisió compartida».⁹

El text, oficialitzat set mesos més tard pel Govern regional i directament vinculat als resultats del treball de la Comissió, fou aprovat al mateix temps que es va publicar la primera resolució traduïda en llengua sarda (evidentment, redactada en *limba sarda comuna*) de la Regió Autònoma de Sardenya des de 1948, any en què es va constituir, fins a avui.

Malgrat que aquest acte hagi tingut un gran valor polític autonomista, la línia declarada del Govern sard és prudent i moderada en l'aplicació d'un pla estratègic efectiu per a la normalització de la llengua sarda. La preocupació del Govern sard és respectar (no només formalment) la hipersensibilitat existent a l'illa sobre el problema de les varietats. En la resolució del 18 d'abril de 2006 es llegeix, de fet, que les normes de referència adoptades són «experimentals» i només «des de l'Administració». És a dir, l'Administració regional confirma que vol tutelar «totes les varietats lingüístiques presents al territori regional» i emprar la *limba sarda comuna* només «per a l'ús escrit d'alguns actes de l'Administració regional i per a la traducció de normes i documents particularment importants». Qualsevol altra entitat pot, si vol, adoptar altres opcions. Si vol, qualsevol sard pot escriure a l'Administració també en la seva variant lingüística «personal» sense observar les normes de l'estàndard. En qualsevol cas, com preveu la Llei estatal en l'article 8, el text que té valor jurídic és el que està escrit en llengua italiana.

En altres paraules, encara som en el pla simbòlic de l'ús de la llengua, no certament en el comunicatiu ni, ni de bon tros, «normal». Tanmateix, alhora, el Govern sard declara que l'instrument lingüístic aprovat permet «d'iniciar un procés gradual orientat a l'elaboració d'una *limba sarda comuna*» autèntica i que la *limba sarda comuna* «té com a intenció representar una "llengua senyera", un instrument per a potenciar la nostra identitat col·lectiva, en el respecte a la riquesa multiforme de les varietats locals». Tal com, poques línies més amunt, la Junta Regional sospesava l'elecció en la valoració de l'«oportunitat d'adoptar una llen-

8. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2005b).

9. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2005a).

gua també per crear les premisses d'una representació regional, com a expressió d'una llengua minoritària, al Parlament Europeu».¹⁰

Per a la Regió Autònoma de Sardenya, la llengua és, doncs, un símbol, una senyera (terme no per casualitat vinculat etimològicament pel significat al d'*estàndard*), però representa un problema des del punt de vista comunicatiu per la competència de la llengua estatal italiana i per l'aparent fragmentació de la realitat lingüística sarda.

Aquest comportament del Govern sard, poc explicable des de la doctrina moderna de la planificació lingüística i de l'ús de l'estàndard, s'explica, en realitat, per la necessitat de «governar» la complexa situació politicocultural de l'illa, que en aquests anys, tot i haver pres consciència de la seva diversitat identitària dins d'Itàlia, s'esforça per intuir en la qüestió lingüística la força motriu principal de la seva vocació autonomista.¹¹

En realitat, la intel·lectualitat sarda està profundament dividida respecte al problema de la llengua, que, en declivi des de fa diversos decennis, malgrat un període d'esplendor i de producció literària, està patint un procés de substitució lingüística que ja gairebé s'ha completat a les grans ciutats. En canvi, resisteix, encara que minada en el prestigi social, a les àrees internes de l'illa, encara que amb una situació complexa, influenciada per factors com la manca de transmissió generacional, no homogènia i com de «taques de lleopard».¹²

Malgrat les lleis regionals i estatals, l'ensenyament del sard no és practicat amb regularitat a les escoles i les noves generacions tendeixen a no usar-lo. Les universitats de Càller i Sàsser sembla que donen prioritat encara a un enfocament «històric» respecte a la valoració de la llengua i promouen la filologia, la lingüística, la història de la literatura i l'estudi de les etimologies i dels codis antics més que no pas la planificació moderna de la didàctica, de la terminologia o de la comunicació. Molts docents no parlen o no usen, o no volen usar, el sard. Fa poc, el mateix Giovanni Lilliu, arqueòleg nacionalista i membre de l'Accademia Nazionale dei Lincei, ha denunciat públicament aquesta situació i ha invitat els responsables de les facultats a posar-hi remei.¹³

10. De fet, l'illa ja fa anys que no té representants propis en el Parlament Europeu i el Govern italià no accepta la modificació d'una llei que permetria l'elecció almenys de dos eurodiputats sards. Vegeu el darrer debat parlamentari en el qual s'ha rebutjat per majoria la Llei proposada pel Consell Regional de Sardenya. *Senato della Repubblica, IV legislatura, 581, seduta pubblica: Resoconto sommario e stenografico* (6 abril 2004), disponible en línia a: <www.senato.it>.

11. Aquesta veritat real és present també en el treball, que mereixeria la dignitat de ser imprès, d'un jove estudiós sard. Es tracta de Matteo Ionta, que, en l'obra *Journalist and publishers as actors*, analitza el debat polític sard en els diaris en els dos darrers anys. En aquest estudi es palesa que alguns termes, com ara *nacionalisme*, són, de fet, negats o prohibits en els mitjans de comunicació referits al món, ja que tenen a veure amb la llengua, la sobirania o la identitat historicocomunitària de Sardenya.

12. Bolognesi i Heeringa (2005), p. 35-47.

13. Pillonca (2006).

Els mitjans de comunicació, situats sobretot a les zones urbanes, discriminen l'ús de la llengua (amb excepcions ben lloables) i amb la publicació d'articles «ideològics» contribueixen a la confusió, a la intoxicació propagandística i a l'increment de l'embolic pel que fa al debat politicolingüístic. Es tendeix a donar una imatge dels activistes-lingüistes com a lluitadors que no acaben mai la feina i es fomenta la idea que la qüestió de la unitat de la llengua és massa difícil de dur a terme. Es tendeix, a més, a donar entrada a qualsevol intervenció polèmica, sense valorar la competència de qui escriu, en comptes d'ocupar-se dels problemes amb científicitat i *politicitat*. Els articles en *limba sarda* són desterrats de les pàgines, fins i tot de les de les cartes al director. Els llibres escrits en sard amb prou feines són ressenyats.

La política d'unificació i normalització de la llengua també resulta difícil per l'estratificació lingüística, objectiva i complexa, de Sardenya. A l'illa, com és sabut, llengua i territori regional no coincideixen: a més de *sa limba* pròpiament dita, hi ha altres varietats i parles d'origen diferent, com el català de l'Alguer, el gallurès i el sasserès (que es consideren varietats pont amb Còrsega i substancialment són idiomes de tipus cors-itàlic amb un lèxic influenciat pel sard septentrional) i el tabarquí, dialecte d'origen genovès parlat a Carloforte pels descendents de colons lígurs procedents de l'illa de Tabarca (Tunísia) i acollits a l'illa de San Pietro pels Savoia cap a la fi del XVIII.¹⁴

A més de tot això, dins de la llengua sarda pròpiament dita, llengua d'identitat i continuïtat historiconacional de l'illa, es distingeixen nombroses variants i pronúncies respecte a les quals els lingüistes i els historiadors dels fenòmens lingüístics de fa temps intenten posar ordre. L'orientació tradicional és diferenciar dues macroàrees dialectals, una de central-septentrional (simplificada en *logudorès*) i l'altra de meridional (simplificada en *campidanès*), que se subdivideixen al seu torn (segons l'escola d'estudi) en diverses subàrees (com la Barbaja central, la Baronia, el Sulcis i la zona fronterera de l'Arborea, la Barbaja meridional i l'Ollastra). En realitat, aquestes classificacions són convencionals (i fins i tot antiquades) i cada poble parla la seva varietat local. De la mateixa manera, cada autor estandarditza un model de llengua personal.

La realitat és que les isoglosses per a identificar varietat i macrovarietat (totes, convencionals i, doncs, fictícies si no es demostra el contrari) ja s'han convertit a Sardenya en un terreny de confrontació política en un conflicte funcional per a impedir que el sard es desenvolupi com a llengua unitària i moderna. Els adversaris polítics de la planificació i la normalització lingüístiques tendeixen, de fet, a emfasitzar les diferències i sostenen sense criteri (i de vegades també contradictò-

14. La bibliografia és vastíssima. Per a una mirada ràpida de conjunt d'algunes temàtiques, vegeu Virdis (1988), Wagner (1984) i Lupinu (s. a.).

riament) que a Sardenya hi ha moltes llengües (i no una de sola). O bé forcen la realitat sociolingüística i històrica defensant la incompatibilitat entre el sud i el centre-nord en l'intent de crear dos estàndards per a dues llengües i bloquejar la unitat política del domini sard. Sense tenir en compte la complexitat procedent de la presència de les varietats al·loglotes esmentades, tal possibilitat (que és, en tot cas, una interpretació científica tendenciosa i no fa justícia a les diferències internes dins de les dues presumptes macroàrees) faria, però, inutilitzable el sard com a instrument de reivindicació política per a les posicions autonomistes de la Regió, nacionalistes o independentistes d'altres forces, per tal com sancionaria per dret la divisió dels sards en dues entitats etnolingüístiques (que se sumarien a les altres presents al territori regional). A falta de «practicabilitat» política, cap administrador no invertirà mai xifres considerables en la qüestió de la llengua si aquesta és el símbol de la «desunió» dels sards. El fet que perdurin les divisions bloqueja, doncs, qualsevol possibilitat de donar feina estable als joves que estudien la llengua.

Però, de moment, la idea de dos o més estàndards ha resultat la que ha perdut, també pels costos elevats que comporta, atès que la Regió no l'ha pres en consideració fins i tot havent estat proposada per alguns membres de la comissió encarregada d'aquesta qüestió, i fins i tot havent influït en les decisions del poder regional.¹⁵

La competició entre centre-nord i sud ha estat viciada i causada també pel fet que al llarg dels anys s'ha enfortit la tendència a una incorporació inconscient d'una mitologia externa a l'illa que remet a llocs comuns recurrents i desestabilitzadors que han minat la unitat i l'autoestima del poble sard. S'ha tractat de *topoi* pseudocientífics que serveixen per a la contenció de les consciències dels sards més encara que per a la seva subordinació política i cultural. Segons aquesta visió, l'illa és sempre, per part dels dominadors de torn, el receptacle d'una «barbàrie estranya», com observa la mateixa Grazia Deledda,¹⁶ és «arcaica» i conserva tradicions i costums misteriosos i secrets. La llengua sarda sempre s'ha vist sota aquesta perspectiva del presumpte endarreriment i del caràcter arcaic. Per a confirmar aquesta tendència, la llengua d'identitat històrica de Sardenya ha estat objecte d'atencions sociològiques, antropològiques, lingüístiques i filològiques particulars, la major part de les vegades interessades a convertir-la en un cas tipològic de «proximitat» al llatí, bo per a ocupar espais acadèmics que havien quedat lliures i

15. Vegeu «Fàghere duos istandards cheret nàrrere fraigare duas limbas», article de síntesi de la conferència de Peter Koch a Càller el 9 de març de 2006, a cura de la redacció *Diariulimba*, disponible en línia a: <<http://www.sotziulimbasarda.net/marzo2006/koch.htm>>, en què aquest prestigiós estudiós alemany explica que les dues varietats de la mateixa llengua corresponen, en realitat, a dues llengües diferents.

16. Vegeu també Cirese (1976).

afavorir carreres científiques. Per a fer això, calia emfasitzar l'aspecte «arcaic» de la llengua, en concret de les varietats centrals-septentrionals, i remarcar-ne la «puresa» i l'«exotisme no contaminat».¹⁷

Així doncs, el logudorès-nuorès ha estat identificat com a tal, és a dir, com a sard més arcaic, més pur i llatinejant dels bàrbars colonitzats de l'illa. Qualsevol contacte amb les llengües forasteres s'havia d'evitar i el «vertader» sard era i és sobretot el que trobava en la modalitat autòctona les fórmules per a expressar conceptes íntims, poètics o antropològics.¹⁸ Alguns escriptors del sud han reaccionat contra aquesta situació discriminatòria desenvolupant, a causa d'una escassa consciència política, una polèmica estèril contra el «logudorès il·lustre i arcaic» que, si bé és justa com a principi, accepta, confirma i multiplica els factors de divisió dirigits des de fora. L'èmfasi en la idea que els sards estan dividits (de manera especial i més que altres pobles), en el fons, ha estat filtrada a Sardenya pels mateixos colonitzadors interessats en la desunió provocada pel fet de considerar les varietats il·lustres o no. Si no es cau en el parany de l'arcaisme, amb més raó cal no caure en el de la divisió.

Al contrari, caldria superar aquesta visió restrictiva i no política per a arribar a una autèntica mediació. El germen de la divisió lingüística dels sards, present en aquest conflicte, a parer de qui escriu, es deu només, d'una banda, a la complexitat objectiva de la situació i, de l'altra, al desinterès en matèria lingüística, a la deseducació, la desinformació i l'activitat politicocultural de signe antisardòfon que tendeix a martiritzar la identitat sarda. La dignitat del campidanès, o, més ben dit, de les variants meridionals de la llengua sarda com caldria denominar-les, tal com ha fet el grup dels mesanistes, es defensa dins d'un procés d'unitat. Dividir artificialment el sistema sard en campidanès i logudorès significa, precisament, condemnar les varietats meridionals a la subalternitat moral (el logudorès, sigui o no just, gaudeix, de fet, de major prestigi social també a la Sardenya del sud) i a la victòria de l'italià com a «llengua dels sards».

En els anys de la polèmica sobre la primera proposta de *limba sarda unificada*, el procés de confrontació s'havia centrat molt en el fet que la consolidació d'un estàndard hauria acabat amb la mort de les varietats lingüístiques. Mentre que una part de l'opinió lingüística crítica (la que després s'ha reconegut en proposta de *limba de Mesania* i després en la *limba sarda comuna*) estava convençuda sincerament de la necessitat d'un únic estàndard oficial, tot i que reivindicava una atenció

17. És també la tesi de l'insigne estudiós alemany Max Leopold Wagner, per a la qual es remet a tota la seva obra. Recentment, la utilitat política i la pràctica d'exaltar i el criteri de la puresa i de l'arcaisme com a elements distintius del sard han estat posats en dubte per romanistes alemanys prestigiosos. Vegeu Weinrich (2006).

18. Paulis (2003).

major a les variants meridionals,¹⁹ sectors de la *intelligentsia* sarda «filoitalianista» han instrumentalitzat les tensions «localistes» internes dins del moviment *pro limba*, per obtenir l'estancament més absolut a través de la deslegitimació del procés d'estandardització i unificació. Aquesta ha estat una tàctica de guerrilla periodística i publicitària (duta a terme també per les aules de les universitats) que, d'alguna manera, ha aconseguit alentir el procés d'unificació i accentuar la sensibilitat de les poblacions respecte al perill real —i paradoxal— d'haver de combatre contra la llengua oficial sarda per salvaguardar la seva llengua local, amenaçada, en realitat, per l'italià, present sense fissures en tots els nivells de la comunicació pública.²⁰

Així doncs, el Govern sard, en la seva política lingüística, ha hagut de tenir en compte de manera pragmàtica les resistències, de bona fe i instrumentals, i els localismes vinculats a l'ús de varietats locals de la llengua, o de varietats «supralocals». En la decisió del Govern regional, el nivell de respecte envers les variants locals és màxim.

També el tema de la presumpta «artificialitat» o «naturalitat» de l'estàndard ha entrat del tot en el debat i ha influït notablement les justificacions políticoculturals contingudes en el document de l'acte aprovat per l'Executiu illenc per a l'adopció de la norma lingüística. De fet, s'hi llegeix el següent:

[...] les formes adoptades no són creacions noves, fruit d'invenció, sinó formes reals, que es poden trobar en l'ús oral. D'això resulta una varietat lingüística amb elements de naturalitat, punt intermedi, però no fruit d'una mitjana artificial, matemàtica. Entre una forma *limba* i un'altra *llengua*, no s'ha tractat d'inventar un híbrid hipotètic (com seria **llengba*), sinó d'escollir un resultat lingüísticament més identitari: *limba*. La *limba sarda comuna*, que s'utilitzarà de manera experimental per a la redacció dels documents de la regió sarda, adreçats a tots els sards, no és una llengua nova que substitueix les varietats parlades, sinó simplement una norma escrita de referència que les complementa, que proposa una mediació entre les diferències que constitueixen la riquesa irrenunciable i la multiformitat de la llengua sarda, la seva base viva i natural. A través d'un sistema escrit que ha de tendir a la uniformitat, la univocitat i la coherència, la *limba sarda comuna* pot constituir un punt de trobada, útil per a representar els sards en l'ús oficial per part de la Regió.²¹

En un altre lloc es llegeix sobre la possibilitat de la pràctica oral de qualsevol variant de la llengua i un capteniment també prudent i «ultragarant» de la Junta Regional que preveu també una revisió de la proposta una vegada feta la primera experimentació:

19. «Una limba miscia e de lucana pro sa Sardigna de su tempus benidore», a Corongiu (2006).

20. Contu (2005).

21. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2006b).

L'oralitat en el contacte amb les oficines públiques es garanteix en qualsevol varietat de la llengua. Altres ens o administracions públiques de Sardenya seran lliures d'utilitzar les presents normes de referència o bé de prendre les decisions que, amb autonomia plena, considerin oportunes. El caràcter experimental de les normes proposades i l'oportunitat d'aprofundir amb ulteriors estudis el lèxic, la morfologia i una ortografia comuna a més varietats, deixa, a més, marges més amplis per a modificacions, integracions que amb el temps es podran elaborar i adoptar.²²

En realitat, el fantasma d'una llengua artificial enemiga del sard «natural» ha estat suscitat més vegades en les polèmiques dels anys precedents, sovint sense coneixement de causa, o també conscients de reforçar les fanfarronades acientífiques i apolítiques, però, en qualsevol cas, sempre amb la intenció secreta de bloquejar o alentir el procés i de confondre les idees d'una opinió pública mancada de coneixement en temes de sociolingüística i de planificació lingüística. Al contrari, tota llengua escrita, com és sabut, és «artificial» perquè és fruit d'una elaboració conceptual i gràfica. La «naturalitat» de la llengua sarda dividida per variants locals és un mite. Un lloc comú orientat a la destrucció de la consciència lingüística unitària de la massa. És evident que també en la hipòtesi de valorar les presumptes variants (quines?, quantes?, qui decideix?), caldrà procedir a una estandardització i a una mediació. I aquesta seria igualment «artificial» i ofegaria les particularitats locals i dels escriptors o parlants individuals.

Fonamentalment diferent era la posició del grup de Mesania, que criticava no tant l'«artificialitat» en l'escriptura com l'enginyeria superimpositiva i «imperialista» del projecte de *limba sarda unificada*, que, d'altra banda, es basava en el lloc comú colonitzant i en el *divide et impera* de les varietats denominades *illustres*. Però, com hem dit, aquesta fricció s'ha superat amb l'acord de la *limba sarda comuna*.

Confús i contradictori és també el comportament —probablement influït per la mistificació dels intel·lectuals italianistes i dels seus amics periodistes— d'escriptors i poetes que rebutgen l'estàndard en la mesura que seria una «llengua de plàstic», una llengua «de laboratori» o, fins i tot, un organisme modificat genèticament híbrid.²³

En realitat, a Sardenya cada poeta i cada escriptor, com s'esdevé habitualment en moltes llengües minoritàries, amb la manca d'un model oficial, crea una llengua personal artificial, artificiosa, o simplement artesanal, barreja el seu dialecte, nadiu o no, amb termes i paraules preses d'ací i d'allà (de la literatura, dels records familiars, de recerques personals), i intenta promoure una petita estandardització que, amb tot, no supera mai les fronteres personals, locals o de variant, pels límits

22. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2006b).

23. Vegeu Contu (2005).

de naturalesa ideològica o científica. Amb la consolidació d'un estàndard únic, el treball dels poetes i els escriptors no s'hauria vist disminuït, sinó que, al contrari, s'hauria revalorat, perquè s'hauria desencallat de la llera d'una literatura que ha usat històricament les varietats per a expressar-se.

En canvi, es pot afirmar que la Junta Regional, quan va aprovar la *limba sarda comuna*, va assumir plenament la filosofia política pragmàtica de les propostes de política lingüística ja contingudes en la proposta de la *limba de Mesania*, encara que reconeixent al mateix nivell el valor pioner institucional i objectivament incentivador de la *limba sarda unificada*, molt volguda per l'aleshores conseller regional de centre-dreta Pasquale Onida i pel lingüista-activista Diegu Corraïne. El grup dels «mesanistes» defensava la dignitat igual de «totu su sardu» i contestava, de fet, la presumpta característica d'«illustre» donada per la historiografia lingüística de tall exotocolonialista als dialectes centrals-septentrionals, en denunciar el fet que reduint els dialectes meridionals a un rang subaltern es minava la unitat nacional del poble sard.

De fet, en el preàmbul de les normes adoptades es diu:

Qualsevol varietat local, per si mateixa, reflecteix i conté totes les característiques fonamentals de la llengua sarda i pot ser candidata a representar-la amb ple dret; així doncs, cadascuna pot ser seleccionada per a representar tot el sard. En la pràctica, també a la llum dels parers sorgits dins de la Comissió, la Regió ha considerat oportú proposar les normes escrites de referència que constitueixin una mena de mediació entre les diverses parles.²⁴

Per tant, és evident que el criteri polític vencedor utilitzat pel Govern regional no ha estat la presumpta supremacia d'una variant «illustre» respecte d'una altra (com es preveia, en canvi, en la *limba sarda unificada*), sinó el de «mediació» entre iguals que representava la filosofia de base («totu su sardu ufiziale», *precisament*) del grup de Mesania, que, efectivament, s'ha adherit gairebé completament a la nova proposta regional, que superava qualsevol ingenuïtat lingüística de la seva proposta originària, en concret, el municipalisme exasperat.²⁵

24. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2006b).

25. Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna (2006b).

Igual com s'ha esdevingut amb altres llengües, que de fa poc tenen una norma escrita de referència, com el galleg, el ladí, el friülès, el romanx o el mateix basc, el model és, en general, fruit de mediació, compensacions, recerca de regularitat i analogies, amb l'objectiu d'establir un sistema operatiu «llengua» al més homogeni i coherent possible, elemental i simple d'aprendre i usar. Així, s'ha trobat un punt intermedi entre les varietats més comunes, obtingut amb la comparació de les diferències dins de la nostra llengua. L'examen dels fenòmens sobretot fonètics, estudiats i censats, que proporcionen als parlants la sensació d'una gran diferenciació i fragmentació, ha destacat sobretot els elements de convergència i sistematicitat entre les varietats, els elements comuns a tot el conjunt del sard.

De fet, han estat nombrosos els elements meridionals inserits en l'estàndard comú de la llengua sarda, com ara l'article *is* per al plural determinatiu, tota la sèrie pronominal de *ddu*, *dda*, *ddos*, *ddas*, i una nombrosíssima sèrie de veus i elements del paradigma verbal i d'adverbis. Tot, també, amb una sèrie d'opcions flexibles, però naturals, que fan de la *limba sarda comuna* un instrument obert, experimentable i ulteriorment esmenable. Lèxic i terminologia són gairebé lliures i, en conseqüència, cadascú pot traspasar a la llengua estàndard el lèxic que coneix sense haver d'aprendre'n obligatòriament un altre. La coordinació terminològica serà un fet consecutiu i natural. A favor del Campidano, cal dir que, per primera vegada, es reconeix a les varietats meridionals del sard un paper important en el procés d'identificació d'una varietat comuna de *sa limba* sense que, per això, disminueixi la tradició literària «logudoresa», que resta igual d'important per al futur de *sa limba*.

La proposta regional, considerant la complexa situació sociolingüística i política de Sardenya, era la millor (i potser l'única) practicable avui dia. Restava per veure si tots els polítics, artistes i escriptors que en el passat han defensat una solució propera a la filosofia de la *Carta de Logu* seran coherents amb ells mateixos o si se seguirà encara la tendència a les polèmiques masoquistes i suïcides.²⁶

La història de la *limba sarda comuna* acaba de començar. Evidentment, resten oberts els problemes tècnics i polítics. En primer lloc, el de l'ús efectiu que es farà d'aquest estàndard. El mateix Renato Soru, fins i tot respectuós dels tres-cents setanta-set municipis lingüístics sards, en proposava una difusió àmplia:

La llengua és a títol experimental, es posa en marxa, doncs, a títol experimental l'ús oficial en l'Administració pública regional de la *limba sarda comu-*

26. Sobre el fet que la decisió de la Regió es va orientar a no privilegiar cap sard il·lustre, valguin les declaracions del president en la conferència «Sa limba sarda comuna», pronunciada el 18 d'abril de 2006:

Em sembla que ja ho he dit tot. Crec que trobem una certa incongruència entre l'Administració pública regional que vol valorar i tutelar la llengua sarda, però no l'usa mai. Així doncs, pensava que, per valorar i tutelar, també calia començar a usar-la i des d'avui hem començat a fer-ho, perquè per primera vegada la Junta Regional ha fet una resolució en sard. Hem començat a usar-la i, mentre la usem i la fem oficial, volem fer que tots els sards la puguin reconèixer i, doncs, no hem triat un sard per damunt de tots els altres. Diem que totes les parles del sard són valuoses i són una riquesa de la nostra Regió i hem de valorar-les més i promoure-les en el futur, però quan escrivim hem d'escollir un únic codi i hem triat un codi natural però obert i més proper a tots els sards. En conseqüència, no és el campidanès ni és el logudorès, és una variant natural, propera en una àrea difusa del centre de Sardenya, enriquida ulteriorment per la possibilitat d'intercanviar els articles, els pronoms i algunes formes verbals. Té caràcter experimental i, doncs, constitueix un procés d'afinament i d'enriquiment. [Transcripció oficial de la conferència de premsa del president Renato Soru del 18 d'abril de 2006, disponible en línia a <<http://www.regione.sardegna.it/j/v/25?s=21529&v=2&c=11&t=1>>.]

na, escrita i solament des de l'Administració. La qual cosa vol dir que es poden acceptar també instàncies, a l'Administració pública regional, escrites en altres variants de la llengua sarda.

Les províncies poden, a través de l'Oficina de sa Limba Sarda, utilitzar una forma escrita diferent si ho consideren necessari, o poden, i jo ho proposo fins on és possible i allà on és natural, utilitzar també aquesta forma escrita.²⁷

En qualsevol cas, a parer meu, qui es preocupa del futur de la llengua sarda com a patrimoni cultural i polític hauria de donar suport a l'experiment regional de la *limba sarda comuna*, en espera que se'n pugui verificar la correspondència als objectius prefixats. Decisió oportuna per a evitar les instrumentalitzacions de qui ha combatut el sard tota la vida i ara «curiosament» defensa la identitat campidanesa violada (tot i que hagi estat considerada abundantment en la proposta) perquè està interessat en un sistema dialectal babèlic que bloquegi el procés de normalització.

En canvi, la *limba sarda comuna* és una opció útil perquè permet definir un instrument eficaç, econòmic i democràtic al qual podrà accedir tothom. Opció adequada perquè és l'única possible políticament. En això, es deu tot el mèrit a Renato Soru i a Elisabetta Pilia, els quals, valerosament, han sabut assumir tot el pes d'una decisió difícil però respectuosa amb els escriptors individuals i les comunitats representades per les entitats locals.

Un capítol encara pendent d'escriure és el de la morfologia de la llengua, atès que la comissió encarregada d'aquesta qüestió no se n'ha ocupat. Probablement, la sintaxi que es desenvoluparà contindrà esquemes septentrionals, centrals i meridionals que hauran de trobar un equilibri per a conviure. Igualment, malgrat que la implantació de la proposta lingüística sigui en conjunt satisfactòria, algunes opcions potser es repensen millor i es reconduïxen a una raó més crítica. En concret, les opcions lèxiques, com havia destacat Peter Koch, lingüista de la Universitat de Tübingen, també per a la *limba sarda unificada*, és a dir, l'equilibri que s'ha de trobar entre l'opció etimològica llatina i la més difosa i comuna.²⁸

Mentrestant, recentment, la Regió ha traduït i ha oficialitzat algunes de les seves lleis: l'Estatut especial del 1948, la Llei regional núm. 26 sobre la llengua i la cultura sarda, la Llei estatutària. S'ha obert per primera vegada en la història autonòmica una Oficina Lingüística Regional i s'han ofert cursos de formació per als funcionaris amb l'objectiu d'activar un ús burocràtic de la llengua. Les tres províncies locals que treballen activament en matèria lingüística (Oristany, Nuoro i l'Ollastra) han adoptat l'estàndard regional i s'han obert cent seixanta-vuit oficines lingüístiques locals en diversos ajuntaments. S'esperen molt les dades de la

27. Conferència «Sa limba sarda comuna» (18 abril 2006).

28. Corraïne (2006).

primera Recerca Sociolingüística Sarda, que podria donar un impuls molt fort a una política lingüística autonomista.

L'adopció de l'estàndard únic *limba sarda comuna*, tanmateix, s'enquadra en una situació política complexa que, ara com ara, veu la Regió Autònoma de Sardenya implicada en una reivindicació constant de la seva diversitat i de la seva identitat respecte a l'Estat italià, que recentment, només per donar-ne un exemple, ha bloquejat una Proposta de llei regional per a la reescriptura de l'Estatut d'autonomia perquè contenia el terme «sobirania del poble sard», que en llengua sarda comuna s'escriuria «soberania de su pòpulu sardu», un concepte que, deixant de banda la llengua, els sards i els italians, en la situació actual, sembla que no comparteixen.

BIBLIOGRAFIA

- BOLOGNESI, Roberto; HEERINGA, Wilbert (2005). *Sardegna tra tante lingue: Il contatto linguistico in Sardegna dal Medioevo a oggi*. Càller: Condaghes.
- CIRESE, Alberto Mario (1976). «Grazia Deledda, rappresentatività isolana e integrazione del mondo sardo nella cultura ufficiale dell'Italia Unita». A: *Intellettuali, folklore, istinto di classe: Note su Verga, Deledda, Scotellaro, Gramsci*. Torí: Einaudi.
- COMITAU ABBIA A UNU SARDU COMUNU (2004). *Proposta aperta, ortografia unitaria, totu su sardu est ufitziale, limba de Mesania po sa Regione*. Càller: Comitau abbia a unu Sardu Comunu.
- CONTU, Alberto (2005). «La lingua negata». *Il Popolo Sardo*, any x, núm. 5 (abril-juny), p. 21-30.
- CORONGIU, Giuseppe (2006). *Guvernare cun sa limba*. Càller: Condaghes.
- CORRAINE, Diegu (2005). «Bi cheret una norma iscritta pro su tempus benidore de su sardu» [en línia]. *Tempus Nostru*. <<http://www.tempusnostru.it>>.
- CRYSTAL, David (2006). «Lingue in pericolo». A: *La rivoluzione delle lingue*. Bolonya: Il Mulino, p. 55.
- «Fàghere duos istandards cheret nàrrere fraigare duas limbas» (2006) [en línia]. *Diariulimba* (març). <<http://www.sotziulimbasarda.net/marzo2006/koch.htm>>. [Article resum de la conferència de Peter Koch a Càller el 9 de març de 2006]
- IONTA, Matteo (s. a.). «Journalist and publishers as actors» [en línia]. <<http://www.sotziulimbasarda.net/istudiosechircas.htm>>.
- Limba sarda unificada: Sintesi delle norme di base: ortografia, fonetica, morfologia, lessico* (2001). Càller: Regione Autonoma della Sardegna.
- LUPINU, Giovanni (s. a.). «Storia della lingua sarda» [en línia]. <http://www.gotosardinia.com/storia_della_lingua_sarda.htm>.
- PAULIS, Giulio (2003). «La ricerca del verò sardo nella storia degli studi e nella forma identitaria dei sardi». A: *Radici e Ali: Contenuti della formazione tra cultura globale e cultura locale*. Càller: Cuec, p. 145-154.
- PILLONCA, Paolo (2006). «Il sardo: parlalo così lo salvi. Intervista a Giovanni Lilliu». *La Nuova Sardegna* (27 juliol), p. 7.
- TOSO, Fiorenzo (2006). «La lingua e le varietà sarde». A: *Lingue d'Europa: La pluralità linguistica dei paesi europei fra passato e presente*. Milà: Baldini Castoldi Dalai.

- VIRDIS, Maurizio (1988). «Sardisch: Areallinguistik». A: *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Vol. IV: *Italienisch, Korsisch, Sardisch*. Tübingen: Max Niemeyer.
- WAGNER, Max Leopold (1984). *Fonetica storica del sardo*. Traducció i introducció a cura de Giulio Paulis. Càller: Trois.
- WEINRICH, Harald (2006). *Quante lingue per l'Europa?* Ed. a cura de Franca Ortu. Càller: Cucc.

DOCUMENTS OFICIALS

- GIUNTA REGIONALE DELLA REGIONE AUTONOMA DELLA SARDEGNA (2005a). *Nota ufficiale del 28/09/2005 riguardante i lavori della commissione tecnica di proposta della limba sarda comuna*. Càller: Ufficio Stampa. Disponible també a la revista electrònica *Diariulimba*. <www.sotziulimbasarda.net>.
- (2005b). *Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna. Indagine socio-linguistica sulla lingua sarda*. Transcripció de la resolució núm. 20/15, del 9 de maig [en línia]. Disponible a la revista electrònica *Diariulimba*. <www.sotziulimbasarda.net>.
- (2006a). *Limba sarda comuna: Adozione delle norme di riferimento a carattere sperimentale per la lingua scritta in uscita dell'Amministrazione regionale*, núm 16/14, del 18 d'abril [en línia]. <<http://www.regione.sardegna.it/j/v/66?v=9&c=27&c1=&n=10&s=1&mese=200604&p=2>>.
- (2006b). *Limba sarda comuna: Norme linguistiche di riferimento a carattere sperimentale per la lingua scritta dell'Amministrazione regionale*. Text annex a la *Deliberazione della Giunta Regionale della Regione Autonoma della Sardegna*, del 18 d'abril [en línia]. <<http://www.regione.sardegna.it/j/v/66?v=9&c=27&c1=&n=10&s=1&mese=200604&p=2>>.
- Llei núm. 26, del 15 d'octubre de 1997, «Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna». *Bollettino Ufficiale della Regione Autonoma della Sardegna*, núm. 32 (24 octubre 1997).
- Llei núm. 482, del 15 de desembre de 1999, «Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche». *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, núm. 297 (2 desembre 1999).
- SORU, Renato (2006). Transcripció oficial de la conferència de premsa del president Renato Soru del 18 d'abril de 2006 [en línia]. <<http://www.regione.sardegna.it/j/v/25?s=21529&v=2&c=11&t=1>>.